

ชื่อผลงานวิจัย (ไทย)

การศึกษาคุณภาพชีวิตของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1 เขต 2 และเขต 3

ชื่อผลงานวิจัย (อังกฤษ)

The Study of Quality of Life Teachers Under The office of Loei Educational Service Area 1, 2 and 3

ชื่อนักวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑนา อินทุสมิต

ปีที่ผลงานวิจัยเสร็จ

พ.ศ. 2552

ประเภทของงานวิจัย

ครูและบุคลากรทางการศึกษา

คำสำคัญ

คุณภาพชีวิตของครู

ความเป็นมา/หลักการและเหตุผล

การวิจัยเพื่อค้นหาระดับคุณภาพชีวิตของครูจังหวัดเลยควรจะได้รับการศึกษาทั้งนี้เพื่อให้มองเห็นสภาพการดำเนินชีวิตของครู รู้ว่ามีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้างที่เกิดขึ้นกับการดำเนินชีวิตของครู และควรจะดำเนินการแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่กำหนดให้ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” เป็น “วิสัยทัศน์ประเทศไทย” ภายใต้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” (ตามล่าหา “GNH” Gross National Happiness, 2550) จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาคุณภาพชีวิตครูในจังหวัดเลย ซึ่งอาจเป็นแนวทางไปสู่การแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตครูจากทัศนะคนใน (Emic) ได้อย่างถูกต้องและเป็นฐานคิดในการแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตครูในระดับชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1, 2 และ 3
- 2) เพื่อเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1, 2 และ 3 จำแนกตามเพศ อายุ ประสบการณ์ทำงาน สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา สาขาวิชาที่ศึกษา ที่พักอาศัย บริเวณที่พักอาศัย รถยนต์ หนี้สินกรมออมทรัพย์ครู หนี้ธนาคาร และรายได้เสริม
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1, 2 และ 3

4) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1, 2 และ 3

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1, 2 และ 3 ปีการศึกษา 2550 จำนวนทั้งสิ้น 5,271 คน ใช้กลุ่มตัวอย่างสำหรับตอบแบบสอบถาม จำนวนทั้งสิ้น 560 คน ใช้กลุ่มตัวอย่างสำหรับสนทนากลุ่ม จำนวน 20 คน และใช้กลุ่มตัวอย่างสำหรับสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 1) แบบสอบถาม 2) แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกตภาคสนาม และ 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัย

1) คุณภาพชีวิตของครู ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1 เขต 2 และ เขต 3 มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพจิตและเจตคติที่มีต่อตนเอง 2) ด้านครอบครัวเข้มแข็ง และด้านบูรณาการทางสังคม 3) ด้านสุขภาพและความปลอดภัย มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด 2 ลำดับแรกคือ ด้านค่าตอบแทนที่เป็นธรรมและเพียงพอ และด้านสภาพการทำงานที่ถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย และส่งเสริมสุขภาพ มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง

2) ผลการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิต จำแนกตามตัวแปร

(1) กลุ่มตัวแปรที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ได้แก่ (1) อายุ ครูที่มีอายุไม่เกิน 40 ปี มีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าครูที่มีอายุ 41-50 ปี และ 51 ปี ขึ้นไป (2) ประสบการณ์ทำงาน ครูที่มีประสบการณ์ทำงานไม่เกิน 10 ปี มีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าครูที่มีประสบการณ์ทำงาน 21-30 ปี และ 31 ปีขึ้นไป และ (3) ที่อยู่อาศัย ครูที่พักบ้านตนเองมีคุณภาพชีวิตสูงกว่าครูที่พักอยู่ที่อื่น ๆ

(2) กลุ่มตัวแปรที่มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ได้แก่ (1) เพศ (2) สถานภาพสมรส (3) ระดับการศึกษา (4) สาขาวิชาที่ศึกษา (5) บริเวณที่พักอาศัย (6) รถยนต์ (มี/ไม่มี) (7) หนี้สหกรณ์ (มี/ไม่มี) (8) หนี้ธนาคาร (มี/ไม่มี) และ (9) รายได้เสริม (มี/ไม่มี)

3) ความสัมพันธ์ กลุ่มตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของครู ได้แก่ (1) อายุ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ (2) ประสบการณ์การทำงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตของครู อยู่ในระดับต่ำ และ (3) ที่อยู่อาศัย มีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพชีวิตของครู อยู่ในระดับต่ำ

4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตครู ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่เป็นตัวพยากรณ์คุณภาพชีวิตพบว่า ตัวแปรที่เข้าสมการพยากรณ์ได้แก่ อายุไม่เกิน 40 ปี

อภิปรายผล

1) ข้าราชการครูมีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพจิตและเจตคติที่มีต่อตนเองสูงที่สุดอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพครูเป็นอาชีพที่ได้รับการยอมรับจากสังคม ทำให้ครูเกิดความรู้สึกรับรองตนเองว่ามีคุณค่าและความสำคัญต่อครอบครัวและสังคม ประกอบกับอาชีพครูเป็นอาชีพที่ต้องเป็นต้นแบบให้กับบุคคลอื่น ตามที่คนในสังคมให้คำจำกัดความสำหรับอาชีพครูว่า “แม่พิมพ์ของชาติ” ดังนั้นบุคคลที่จะประกอบอาชีพครูต้องมีความศรัทธาต่องานและผู้ร่วมงาน และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือกับผู้อื่นด้วยความเต็มใจ ส่วนคุณภาพชีวิตสูงรองลงมา คือ ด้านครอบครัวเข้มแข็ง ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวของครูจะมีความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวเป็นครอบครัวที่ได้รับการยอมรับของเพื่อนบ้านและชุมชน และบุคคลในครอบครัวแสดงความรัก ความห่วงใย ต่อกัน จึงทำให้คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพจิตและเจตคติที่มีต่อตนเอง และด้านครอบครัวของครูมีคุณภาพชีวิตที่สูงกว่าด้านอื่น

2) ข้าราชการครูมีคุณภาพชีวิตด้านค่าตอบแทนที่เป็นธรรมและเพียงพอ ต่ำที่สุดอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากเงินเดือนที่ได้รับไม่พอเพียงกับค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน เงินที่ได้รับไม่เหมาะสมกับสถานะเศรษฐกิจในปัจจุบัน และยิ่งไปกว่านั้น เมื่อมีการปฏิบัติงานนอกเวลาราชการ มีน้อยครั้งมากที่ครูได้รับค่าตอบแทนในการปฏิบัติงานนอกเวลา

สำหรับปัญหาด้านค่าตอบแทนที่ไม่เป็นธรรมและไม่เพียงพอ นั้น จากการสนทนากลุ่มครูพบว่า ครูที่ร่วมสนทนากลุ่มมีความคิดเห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบกับงานที่ให้ครูทำแล้ว รู้สึกว่าไม่ยุติธรรมเท่าใดนัก และครูมีความคิดเห็นว่า ตั้งแต่ครูทำผลงานเพื่อเพิ่มวิทยฐานะ ทำให้ครูมีโอกาสมีรายได้เพิ่มเติมจากค่าตอบแทนวิทยฐานะ ซึ่งจะทำให้ครูมีความมั่นคงในเรื่องรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

คุณภาพชีวิตของครูที่ต่ำที่สุดรองลงมา คือ ด้านสภาพการทำงานที่ถูกต้อง สะอาด และส่งเสริมสุขภาพ ทั้งนี้เนื่องจากครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปกรณ์การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอ มีคุณภาพต่ำ ประกอบกับสื่ออุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนหรือแม้แต่ในการปฏิบัติงานไม่ทันสมัย ซึ่งอธิบายได้ว่า การทำงานเป็นส่วนหนึ่งของคุณภาพชีวิตสำหรับครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพและเพียงพอ จะเป็นเครื่องมือที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนให้กับครู ทำให้ครูสามารถปฏิบัติการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ครูเกิดความพึงพอใจในการสอนและตั้งใจสอนมากขึ้น

อย่างไรก็ตามการไม่มีสื่อ อุปกรณ์ที่ทันสมัย ไม่ได้หมายความว่า ครูจะไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้ ความจริงแล้ว มีสื่ออุปกรณ์นอกห้องเรียน ในบริบทของโรงเรียนมากมายที่ครูสามารถหยิบมาใช้จัดการเรียนการสอนได้ เพียงแต่ครูขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการออกแบบการสอน รวมถึงการจัดหาสื่อประกอบการเรียนการสอนอย่างง่าย มีคุณค่าและอยู่รอบตัว ส่วนคอมพิวเตอร์ก็เป็นสื่ออุปกรณ์ที่มีความจำเป็นเช่นเดียวกันในภาวะโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งทางรัฐบาลก็ควรส่งเสริมให้แก่โรงเรียนขนาดเล็กต่อไป เพื่อให้ครูสามารถสอนได้ง่ายขึ้น นำมาสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของครูด้วยเช่นกัน

3) คุณภาพชีวิตของครูด้านอื่นๆ มีข้อค้นพบว่า คุณภาพชีวิตด้านความสมดุลของชีวิต โดยภาพรวม พบว่าครูมักจะไม่ได้ผ่อนคลายความเครียดในการปฏิบัติงาน และครูมีความเห็นว่างานที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ไม่ค่อยจะเหมาะสมกับเวลานัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในโรงเรียนที่สอนในระดับปฐมวัย และประถมศึกษาส่วนมากจะเป็นงานที่ครูต้องรับผิดชอบสอนเป็นรายห้องทั้งวัน แถมครูบางคนต้องสอนครบ 2 ชั้น ตั้งแต่เช้าจนเย็น ทำให้ครูเหน็ดเหนื่อยและเกิดความเครียดได้ และนอกจากนี้ครูยังต้องปฏิบัติงานธุรการชั้นเรียน ธุรการโรงเรียน ซึ่งเป็น ภาระงานเพิ่มเติมเข้ามา ต้องทำงานในเวลาหลังเลิกเรียนต่อ จึงทำให้ครูมีภาระงานมากเกินไป ไม่คุ้มกับค่าจ้าง เงินเดือน และเมื่อดูจากแบบสอบถามที่ถามว่า ถ้ากระทรวงจัดสรรอัตราเจ้าหน้าที่ธุรการ/การเงิน มาแบ่งเบาภาระเรื่องงานในโรงเรียนท่านเห็นด้วยหรือไม่ พบว่า ครูเห็นด้วยถึง 510 คน คิดเป็นร้อยละ 92.70 ซึ่งเป็นที่ชัดเจนมากกว่าครูเองมีความต้องการที่สอนในชั้นเรียนมากกว่าไปทำงานที่นอกเหนือจากหน้าที่

คุณภาพชีวิตของครูด้านความสัมพันธ์กับสังคมพบว่า การเข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือกรรมการหรือคณะทำงานในชุมชน ซึ่งจริงแล้วอาชีพครูจะเป็นอาชีพที่ได้รับการยอมรับจากสังคมและชุมชนสูง แต่ทำไมจึงมีค่าเฉลี่ยข้อนี้ต่ำที่สุดในจำนวน 6 ข้อ เมื่อสัมภาษณ์ครูพบว่า ชุมชนไม่ได้ปฏิเสธครู แต่เป็นเพราะครูในปัจจุบัน ส่วนมากไม่ใช่คนในพื้นที่ และมีที่พักอาศัยอยู่นอกชุมชน โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ใกล้เมือง ครูจะไม่พักอาศัยในหมู่บ้าน แต่จะพักอาศัยในเมืองมากกว่า ดังนั้น จึงไม่ได้ไปร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านหรือชุมชน มีผู้นำชุมชนเคยพูดกับครูว่า ครูคนนี้เป็นครูที่โรงเรียนหรือไม่เคยรู้จักเลย การที่ชุมชนกับครูไม่รู้จักกันอาจทำให้ครูไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชนเท่าที่ควร ส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าของครู และการรับรู้คุณภาพชีวิตของครูได้

สำหรับคุณภาพชีวิตครูในด้านอื่นๆ ครูผู้เข้าร่วมสนทนาให้ความคิดเห็นว่า อาชีพครูมีความมั่นคง สถานที่ทำงานในภาพรวมก็มีคุณภาพ ยกเว้นบางโรงเรียนที่อยู่ไกล การคมนาคมลำบาก ต้องเสียค่ารถแพง เป็นต้น สำหรับเรื่องสื่ออุปกรณ์การสอนในโรงเรียน ครูมีความเห็นสอดคล้องกันว่าถ้าโรงเรียนมีความทันสมัย มีสื่ออุปกรณ์การสอนที่มีคุณภาพและเพียงพอ ก็จะทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

สำหรับครอบครัวควรมีความคิดเห็นว่า ถ้าครอบครัวมีความเข้าใจกัน ก็จะทำให้คุณภาพชีวิตดี ครูที่มีคุณภาพชีวิตต่ำส่วนหนึ่งพบว่า มีสถานภาพสมรสที่เป็นมายหรือเป็นโสด

สำหรับแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต จากการสนทนากลุ่มได้ให้ความคิดเห็นดังนี้

1) ครูในฐานะเป็นแม่พิมพ์ของชาติ เป็นข้าราชการ จึงควรน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ให้อย่างพอเพียง เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์และชาวบ้าน ถ้าจะเป็นนั้นก็ควรประมาณตนว่าจะเป็นหนี้เท่าไรโดยที่ครอบครัวไม่เดือดร้อน ต้องมีการทำบัญชีครัวเรือน และต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ชาวบ้าน ครูต้องวิเคราะห์รายได้ รายจ่าย เพื่อดูว่า ถ้าจะออมทรัพย์โดยการซื้อหาทรัพย์สิน ก็ไม่ควรเป็นหนี้ก้อนโตจนไม่มีใช้ และทำให้ครอบครัวขัดสน

2) ครูควรจะพูดคุยสนทนากับครอบครัวให้เข้าใจถึงฐานะที่แท้จริงของครอบครัว เพื่อที่สมาชิกจะได้เข้าใจฐานะความเป็นอยู่ และสร้างความรับผิดชอบร่วม (Shared Responsibility) ให้แก่ทุกคนในครอบครัวในการบริหารความเป็นอยู่ในครอบครัว เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของครอบครัว

3) กระทรวงศึกษาธิการควรมีนโยบายในการสนับสนุน สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย เพื่อให้ครูมีความสะดวกสบายในการปฏิบัติงาน

4) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีมาตรการในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตครู

5) หน่วยงานที่เป็นแหล่งทุนกู้ยืมของครู เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ครู ธนาคารต่างๆ ตลอดจน บริษัท ร้านค้า ไม่ควรจัดรายการส่งเสริมการขายที่ทำให้ครูถูกกระตุ้นให้เกิดความต้องการกู้ยืม เช่น กู้ยืมได้ยี่สิบเท่าของเงินเดือน กู้เงินวิทยฐานะ เป็นต้น และควรตรวจสอบกับหน่วยงานต้นสังกัดของครู ทำให้เรื่องการกู้ยืมเป็นเรื่องที่ยาก และเข้มงวด

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1) กระทรวงศึกษาธิการควรเสนอรัฐบาล เพื่อหาทางช่วยเหลือครูด้านเงินเดือนให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างภาระงานกับค่าจ้าง

2) เขตพื้นที่การศึกษาควรจัดงบประมาณสนับสนุนสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยให้กับโรงเรียนที่ขาดแคลน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของครูในเขตชนบท

3) เขตพื้นที่การศึกษาควรจัดให้มีการพัฒนาครูตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ครูตระหนักและถือปฏิบัติตามแนวทางอย่างเคร่งครัด

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการวิจัยเพื่อหารูปแบบพัฒนาคุณภาพชีวิตของครู เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตครูอย่างแท้จริง